

INGLIZCHA ARXITEKTURA VA QURILISH TERMINLARINING O‘ZBEK TILIGA KALKALASH USULI ORQALI O‘ZLASHTIRILISHI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL

Saidova Shahodat Omanboy qizi

*Ingliz tili o‘qituvchisi, Urganch Ranch texnologiya universiteti ingliz lingvistikasi
yo‘nalishi magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilidagi arxitektura va qurilish terminlarining o‘zbek tiliga kalkalash (copying) usuli orqali o‘zlashtirilishi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi, terminlarning so‘zma-so‘z tarjima qilinishi, ularning leksik tizimdagi o‘rni va semantik xususiyatlari o‘rganiladi. Xususan, “drywall”, “floor heating” kabi terminlarning o‘zbek tilida “gipsokarton”, “issiq pol” shaklida qo‘llanishi lingvistik nuqtai nazardan asoslab beriladi. Shuningdek, kalkalash usulining afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, zamonaviy terminologik jarayonlardagi o‘rni baholandi.

Kalit so‘zlar: kalkalash, terminologiya, arxitektura, qurilish, leksika, tarjima, semantika

Kirish

Globalashuv jarayonida tillar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir kuchayib, ayniqsa ilmiy-texnik sohalarda yangi terminlarning kirib kelishi jadallashmoqda. Arxitektura va qurilish sohasi ham bu jarayondan mustasno emas. Ingliz tili ushbu sohalarda yetakchi til sifatida ko‘plab terminlarni shakllantirib, boshqa tillarga, jumladan o‘zbek tiliga ham faol kirib bormoqda.

Terminlarning o‘zlashuvi turli usullar orqali amalga oshadi: transliteratsiya, transkripsiya, semantik kengayish va kalkalash. Ularning ichida kalkalash usuli alohida e’tiborga loyiq bo‘lib, bunda so‘z yoki birikma tarkibiy qismlariga ajratilib,

har bir qismi alohida tarjima qilinadi. Natijada yangi termin o‘zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida shakllanadi.

Masalan, “drywall” termini ingliz tilida “quruq devor” ma’nosini anglatadi, biroq o‘zbek tilida u “gipsokarton” shaklida qo‘llanadi. Bu yerda to‘liq kalkalash emas, balki qisman moslashtirish kuzatiladi. “Floor heating” esa to‘liq kalkalash orqali “issiq pol” tarzida o‘zlashtirilgan. Bunday misollar tilning ichki rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi inglizcha arxitektura va qurilish terminlarining o‘zbek tiliga kalkalash usuli orqali o‘zlashtirilishini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning leksik tizimdagi o‘rnini aniqlash va terminologik jarayonlardagi rolini baholashdan iborat.

Asosiy qism

Inglizcha arxitektura va qurilish terminlarining o‘zbek tiliga o‘zlashtirilishida kalkalash usuli keng qo‘llaniladi. Bu usul orqali yaratilgan terminlar o‘zbek tilining ichki qonuniyatlariga mos kelgan holda shakllanadi va tezda iste’molga kiradi.

Kalkalashning asosiy afzalligi shundaki, u tilning milliy xususiyatlarini saqlab qolgan holda yangi tushunchalarni ifodalash imkonini beradi. Masalan, “floor heating” terminining “issiq pol” tarzida tarjima qilinishi oddiy, tushunarli va semantik jihatdan aniq ifodani ta’minlaydi. Bu termin o‘zbek tilida tezda ommalashib, qurilish sohasida keng qo‘llanilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim terminlarda to‘liq kalkalash emas, balki qisman moslashtirish yoki boshqa usullar bilan o‘zlashtirish kuzatiladi. “Drywall” termini bunga misol bo‘lib, u o‘zbek tilida “gipsokarton” shaklida qo‘llanadi. Bu yerda material nomi asos qilib olingan bo‘lib, terminning asl semantik tuzilishi o‘zgargan.

Kalkalangan terminlar o‘zbek tilining leksik qatlamida muhim o‘rin egallab, asosan ilmiy-texnik leksika tarkibiga kiradi. Ular professional nutqda faol qo‘llanilib, asta-sekin umumxalq tiliga ham kirib bormoqda. Bu esa terminologik birliklarning dinamik rivojlanishini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida kalkalash usulining ayrim kamchiliklari ham aniqlandi. Ba’zi hollarda so‘zma-so‘z tarjima terminning asl ma’nosini to‘liq aks ettirmasligi yoki noto‘g‘ri talqinlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli kalkalash jarayonida semantik aniqlikni ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

O‘rganilgan materiallar shuni ko‘rsatadiki, kalkalash usuli terminologik boyishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. U tilning ichki imkoniyatlaridan foydalanish orqali yangi tushunchalarni ifodalash imkonini beradi va milliy terminologiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Biroq kalkalash har doim ham optimal yechim bo‘lavermaydi. Ayrim hollarda terminning xalqaro shaklini saqlab qolish yoki boshqa tarjima usullaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘lishi mumkin. Shu bois terminologik siyosatda muvozanatni saqlash zarur.

Kalkalash usuli orqali o‘zlashtirilgan terminlar o‘zbek tilining zamonaviy terminologik tizimida muhim o‘rin egallab bormoqda. Ayniqsa, arxitektura va qurilish sohasida ingliz tilidan kirib kelayotgan terminlarning ko‘pchiligi aynan so‘zma-so‘z tarjima asosida shakllanmoqda. Bu jarayon global texnologik rivojlanish va xalqaro hamkorlik bilan bevosita bog‘liqdir.

Masalan, “smart home” termini o‘zbek tilida “aqlli uy” tarzida kalkalanib, keng qo‘llanilmoqda. Ushbu termin semantik jihatdan to‘liq mos kelib, o‘zbek tilida ham asl ma’noni saqlab qolgan. Xuddi shuningdek, “green building” termini “yashil bino” shaklida tarjima qilinib, ekologik qurilish konsepsiyasini ifodalovchi termin

sifatida tilimizga kirib kelgan. Bu kabi misollar kalkalash usulining samaradorligini yaqqol namoyon etadi.

Biroq ayrim terminlarda kalkalash natijasida semantik noaniqlik yoki noto'g'ri talqinlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi ayrim ko'p ma'noli terminlar o'zbek tiliga tarjima qilinganda ularning barcha ma'no qirralari to'liq aks etmasligi ehtimoli mavjud. Bu esa terminning noto'g'ri tushunilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli kalkalash jarayonida kontekstual tahlil va mutaxassislik yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, kalkalangan terminlar dastlab professional leksika tarkibida qo'llanilib, keyinchalik umumxalq tiliga o'tadi. Bu jarayon tilning dinamik rivojlanishini aks ettiradi. Masalan, "issiq pol" termini dastlab qurilish mutaxassislari nutqida qo'llanilgan bo'lsa, bugungi kunda kundalik nutqda ham faol ishlatilmoqda.

Shuningdek, zamonaviy qurilish texnologiyalari bilan bog'liq yangi terminlarning paydo bo'lishi kalkalash jarayonini yanada faollashtirmoqda. Raqamli texnologiyalar, ekologik qurilish va energiya samaradorligi kabi yo'nalishlar yangi terminlarning asosiy manbai hisoblanadi. Bu esa o'zbek terminologiyasining boyishiga xizmat qilmoqda.

Olingan natijalar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, kalkalash usuli o'zbek tilining terminologik rivojlanishida muhim vosita hisoblanadi. U nafaqat yangi terminlarni yaratish imkonini beradi, balki tilning milliy xususiyatlarini saqlashga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, kalkalash orqali yaratilgan terminlar o'zbek tilining grammatik va semantik tizimiga moslashgan holda shakllanadi.

Biroq kalkalash jarayonida yuzaga keladigan muammolarni ham e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Ayniqsa, noto'g'ri yoki sun'iy tarjimalar terminologik

tizimda chalkashliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli terminlarni o'zlashtirish jarayonida lingvistik ekspertiza va standartlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy sharoitda terminologik siyosatni ilmiy asosda olib borish zarur. Bu jarayonda tilshunoslar, soha mutaxassisleri va tarjimonlar o'rtasidagi hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yangi terminlarni yaratishda ularning qisqa, aniq va tushunarli bo'lishi talab etiladi.

Shuningdek, xalqaro terminlar bilan milliy terminlar o'rtasida muvozanatni saqlash ham dolzarb masala hisoblanadi. Ba'zi hollarda terminning xalqaro shaklini saqlab qolish maqsadga muvofiq bo'lsa, boshqa hollarda esa kalkalash orqali milliy variantni yaratish afzal bo'lishi mumkin. Bu esa har bir termin uchun individual yondashuvni talab qiladi.

Xulosa

Yuqoridagi malumotlar shuni ko'rsatadiki inglizcha arxitektura va qurilish terminlarining o'zbek tiliga kalkalash usuli orqali o'zlashtirilishi til rivojining muhim yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Kalkalash usuli yangi terminlarni tez va samarali tarzda yaratish imkonini berib, o'zbek tilining boyishiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, kalkalash jarayonida semantik aniqlikni ta'minlash, terminlarning tushunarli va mos bo'lishiga e'tibor qaratish zarur. Bu esa terminologik tizimning izchilligini ta'minlashga yordam beradi.

Kelajakda arxitektura va qurilish sohasidagi terminologiyani yanada rivojlantirish uchun ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy til imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, G'. (2017). *O'zbek tilining terminologiyasi*. Toshkent: Fan.

2. Yo'ldoshev, B. (2019). Terminologiya va tarjima masalalari. *Filologiya masalalari jurnali*, 2(3), 45–52.
3. Sodiqov, Q. (2020). Zamonaviy o'zbek tilida terminlar tizimi. Toshkent: Akademnashr.
4. Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Leiden: Brill.
5. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. London: Prentice Hall.
6. Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. UNESCO. (2021). *Language and terminology development*. Retrieved from <https://www.unesco.org>
8. ISO. (2019). *Terminology work and standardization*. Retrieved from <https://www.iso.org>